

Anna M. Rosner

Nowa biografia Kościuszki

Niepodległość i Pamięć 18/2 (34), 239-243

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Nowa biografia Kościuszki

W roku 2009 nakładem wydawnictwa Thomas Dunne Books ukazała się biografia Tadeusza Kościuszki pt.: *The Peasant Prince: Thaddeus Kosciuszko and the Age of Revolution*. Autor dzieła, Alex Storożyński, jest Amerykaninem polskiego pochodzenia. Ukończył dziennikarstwo na Columbia University (New York City) oraz studia podyplomowe w Warszawie i Krakowie. W 1999 roku otrzymał prestiżową nagrodę dziennikarską – Pulitzera – za artykuł o oszustwach finansowych w nowojorskim teatrze *Apollo*, jest także laureatem nagrody Associated Press dla autorów opinii politycznych. Obecnie pełni funkcje prezesa Rady Dyrektorów Polsko-Słowiańskiej Federalnej Unii Kredytowej oraz Fundacji Kościuszkowskiej. Poza pisaniem do kilku poczytnych gazet jest także założycielem „am NewYork”, gazety skierowanej do młodych nowojorczyków.

Jako syn polskich emigrantów, Storożyński od dziecka związany był z polską kulturą i historią. Gazety, w których redakcjach pracował, dzięki Jego zainteresowaniom poświęcały więcej miejsca wydarzeniom dotyczącym ojczyzny jego rodziców. W czasie studiów w Warszawie i Krakowie pisywał reportaże do amerykańskich gazet, jest także autorem między innymi wywiadu z Lechem Wałęsą oraz tekstów o historii Polski. *The Peasant Prince* jest jego pierwszą próbą zmierzenia się z dłuższą formą pisarstwa historycznego i jednocześnie pierwszą książką.

Biografia składa się z podziękowań, wstępu, szesnastu rozdziałów,

w których przedstawione zostały kolejne fragmenty życia bohatera oraz przypisów, bibliografii i indeksu. Przed wstępem znaleźć można listę instytucji naukowych, bibliotek i archiwów, w których Storożyński odbywał kwerendę. Jest tam także lista wielu naukowców zarówno z Polski jak i USA, którzy okazali mu pomoc w tworzeniu publikacji. Nie jest to nic nadzwyczajnego, większość podobnych prac zawiera takie podziękowania, jednak lista odwiedzonych przez niego miejsc i kontaktów zasługuje na uwagę. Wiadać bowiem dzięki niej, że kwerenda jest nie tylko rzetelna, ale także musiała być niezwykle czasochłonna i świadczy o wysokim stopniu przygotowania merytorycznego oraz znajomości tematu.

Autor rozpoczyna swoją publikację opisując pokrótce źródło zainteresowania Tadeuszem Kościuszką i wyjawiając, iż badał jego historię od wielu lat. Skłoniły go do tego zarówno historie opowiadane w domu przez ojca – weterana II wojny światowej, polskie środowisko w którym dorastał, jak i oczywiście szkolne lekcje historii. Jako członek dość licznej polskiej społeczności stanu New Jersey, często spotykał się również z wizerunkami naczelnika powstania 1794 r. choćby na sztandarach z okazji rocznicowych parad i od młodości widział w nim element łączący historię Stanów Zjednoczonych z wydarzeniami ważnymi w dziejach Polski.

W rozdziale pierwszym Storożyński przedstawia dom rodzinny swojego bohatera. Opisuje szczegółowo rzeczywistość osiemnastowiecznej Polski, ukazując realia, w jakich dorastał przyszły dowódca. Poświęca sporo

miejsca wyjaśnieniu sytuacji politycznej tego okresu, w tym europejskiej, a także określeniu oczekiwań, jakie stawiano wówczas przed młodzieńcem urodzonym w szlacheckiej, lecz niezbyt zamożnej rodzinie. Omawia historię rodziny przyszłego naczelnika, jego lata szkolne, a także zauroczenia i fascynacje młodego Kościuszki. Pokazuje jak postrzegał on rolę własnej edukacji i jakie wiązał z nią plany, a także to, jak widział swoją pozycję społeczną i zmagał się z wynikającymi z niej ograniczeniami.

W rozdziale tym autor poświęca stosunkowo dużo miejsca także przedstawieniu innych ważnych postaci tego okresu, z którymi stykał się bohater biografii. Są to między innymi król Stanisław August Poniatowski, Julian Ursyn Niemcewicz, książę Czartoryski czy członkowie rodziny Lubomirskich. Píše także o uczuciu, jakie Kościuszko żywił do Luizy Sosnowskiej, szczególnie wyjaśniając zawiłości związane ze społecznym statusem obojga, co odbijało się na ich relacjach, skutkując niemożnością zawarcia małżeństwa.

Rozdział drugi rozpoczyna część biografii poświęconą pobytowi Kościuszki w Ameryce i jego udziałowi w wojnie o niepodległość Stanów Zjednoczonych. Traktuje o nim również następnych sześć rozdziałów, w których chronologicznie opisane zostały losy polskiego wojskowego na tle konfliktu zbrojnego, oraz rozgrywek politycznych wewnątrz tworzącego się społeczeństwa amerykańskiego. Storozżyński wyjaśnia także jakie trudności napotkał w Ameryce jego bohater, przykładając wiele uwagi do stosunkowo kiepskiej znajomości języka angielskiego Kościuszki, oraz płynnego posługiwania się francuskim, co skutkowało przypisywaniem

mu przez długi czas francuskiego pochodzenia.

Rozdział dziewiąty *The Peasant Prince* rozpoczyna trzecią część biografii, poświęconą działalności Kościuszki po powrocie do Europy. Przedstawia on sytuację, jaką bohater zastał po przybyciu do rodzinnego kraju. Jest to swoiste wprowadzenie do kolejnych części pracy, w których przedstawione zostało uchwalenie konstytucji 3 maja oraz sama Insurekcja. Tak jak w poprzednich rozdziałach, i w nim znajdują się liczne odwołania do innych postaci tego okresu, jak choćby do dawnej miłości Kościuszki czy też księcia Czartoryskiego.

Kolejne rozdziały autor w pełni poświęcił uchwaleniu konstytucji oraz wydarzeniom powstania z roku 1794. Opisuje on w nich jednak nie tylko same działania wojenne, lecz także konfederację targowicką i postępowanie jej członków. Przedstawia także odbiór wydarzeń polskich za granicą (głównie, co zrozumiałe, w Rosji i Prusach). Storozżyński stosunkowo dużo miejsca poświęcił także faktowi utworzenia w czasie powstania kościuszkowskiego Żydowskiego Pułku Lekkokonnego – jak sam pisze pierwszej, w pełni żydowskiej formacji wojskowej od czasów biblijnych. W przeciwieństwie do niektórych autorów monografii dotyczących wydarzeń z okresu powstania, Storozżyński nie tylko nie kwestionuje utworzenia pułku, lecz nawet podaje kilka nazwisk pierwszych ochotników. Nie pisze co prawda wiele o sytuacji warszawskich Żydów i powodach ich przyłączenia się do powstania, cytuje za to obszernie pochlebne opinie, jakie o członkach oddziału wygłaszał Kościuszko. Ostatnim w tej części biografii jest rozdział dotyczący upadku

zrywu, dostania się jego dowódcy do niewoli oraz jego zwolnienia z carskiego więzienia po złożeniu poddańczej przysięgi.

Biografię zamykają trzy rozdziały omawiające wydarzenia popowstańcze. Autor szczegółowo opisuje przybycie Kościuszki do Londynu oraz ciepłe przyjęcie w stolicy Imperium Brytyjskiego, pomimo udziału w wojnie o niepodległość Stanów Zjednoczonych. Sporo miejsca poświęca także samemu powrotowi na kontynent amerykański, zmianom, które zaszły tam pod nieobecność Kościuszki oraz podejściu bohatera do kwestii niewolnictwa. Ostatnie rozdziały poświęcone są zaś tworzeniu Legionów Polskich we Francji, oraz spotkaniom z Napoleonem i stosunkowi Kościuszki do francuskiego wodza.

The Peasant Prince jest zdecydowanie biografią wyróżniającą się na tle innych dzieł tego typu. Na rynku amerykańskim Storożyński jest drugim autorem polskiego pochodzenia, który zajął się tematyką Kościuszkowską. Pierwszym był Mieczysław Haiman, autor między innymi *Kosciuszko in the American Revolution* wydanej w 1943 roku. Poza ich pracami w Stanach Zjednoczonych wydano jeszcze kilka książek poświęconych naczelnikowi powstania z 1794 roku oraz udziałowi Polaków w amerykańskiej wojnie o niepodległość, jednak autorami ich byli Amerykanie niezwiązani z Polską, a przez to inaczej postrzegający i opisujący czyny polskiego wojskowego.

Storożyński już we wstępie zaznacza, że pisząc swoją książkę podszedł do zagadnienia bardziej jako dziennikarz niż historyk. Nie sposób nie zgodzić się z nim w tej kwestii, dyskusyjne pozostaje jednak to, czy jest to zaleta czy też

wada tej pozycji. W wielu fragmentach tekst przypomina raczej styl pisania charakterystyczny dla reportaży prasowych, niż dla prac typowo historycznych, jednak dzięki temu zdaje się ona być bardziej dostępna i zrozumiała dla czytelnika niesięgającego po typowo historyczną literaturę zbyt często.

Biografia, co zostało przez autora wyjaśnione we wstępie, napisana została z myślą o czytelnikach anglojęzycznych. Dla polskiego odbiorcy, sięgającego po książkę w wersji oryginalnej, niewielki problem mogą stanowić zapisy polskich nazwisk czy nazw niektórych miejscowości, jest to bowiem często zapis fonetyczny i przez to odbiegający od oryginalnej pisowni. Mimo to w większości przypadków, pozostaje całkowicie zrozumiała. Detal ten poza tym z pewnością zostanie przystosowany do potrzeb polskiego czytelnika w przygotowywanej już do wydania na krajowy rynek wersji książki.

Fakt pisania biografii z myślą o czytelnikach amerykańskich skutkuje jeszcze jedną cechą, na którą warto zwrócić uwagę. Przedstawione bowiem zostają w niej liczne osobistości polskiego życia politycznego, a także realia wieku osiemnastego. Autor opisuje dość szczegółowo problemy z jakimi zmagala się w tym okresie Rzeczpospolita oraz europejską politykę międzynarodową, bez znajomości której czytelnikowi nieobeznanemu z dziejami ojczyzny Kościuszki, mogłoby być trudno zrozumieć kierujące nim pobudki, jak i podejmowane decyzje. Dodatkowo Storożyński bardzo szczegółowo opisuje pochodzenie większości polskich postaci odgrywających ważne role w życiu bohatera swojej pracy. Jest to konieczne dla wyjaśnienia ich pozycji społecznej oraz pełnionych funkcji. Skierowanie

biografii przede wszystkim do czytelników amerykańskich skutkuje niedostatkiem takich informacji przy opisie amerykańskich epizodów życiorysu polskiego wojskowego inżyniera.

W częściach biografii opisujących amerykańskie perypetie Kościuszki Autor nie ogranicza się tylko do przedstawiania wydarzeń z życia swego głównego bohatera. Dość obszernie przedstawia także życiorysy innych przebywających w Ameryce Polaków, z którymi Kościuszko miał styczność. Poświęca także dużo miejsca na pokazanie jak w Ameryce odbierano wydarzenia rozgrywane się wówczas w Polsce. Wydaje się, że w książce, która miała być monografią, takie dodatkowe informacje są zaletą, jednak pytaniem pozostaje czy wzmianki te nie są zbyt liczne i nadto rozbudowane, choć niewątpliwie prezentują tym samym pełniejszy obraz wydarzeń.

Alex Storożyński powołuje się na niezwykle bogatą literaturę źródłową. W każdym rozdziale zamieszczone są różnej długości cytaty z dokumentów, listów i pamiętników wzmiankujące o Tadeuszu Kościuszcze. Większość z nich to dobrze znane badaczom tego okresu dokumenty, warto jednak zauważyć, że znajdują się pośród nich także teksty rzadko cytowane przez rodzimych autorów. Storożyński odbył rzetelną i dokładną kwerendę w wielu archiwach i bibliotekach przygotowując się do napisania *The Peasant Prince*, co widać w każdym rozdziale książki. Sięgnął zarówno do źródeł polsko jak i angielsko i francuskojęzycznych, co stanowi zdecydowaną zaletę pozycji.

We wstępie do książki Storożyński informuje czytelnika, że zamierza napisać biografię Kościuszki jako dziennikarz nie zaś historyk. Jako główną

różnicę pomiędzy tymi profesjami podaje brak stronniczości i chęć do przedstawienia całego życiorysu bohatera bez pomijania szczegółów, które z wielu względów historycy mogliby chcieć przemilczeć. Sprawia to, że biorąc do ręki biografię czytelnik spodziewać się może opinii zarówno pozytywnych, jak i negatywnych, bohaterskich czynów, umiejętności, wiedzy i zaangażowania, jak i pikantnych szczegółów z życia osobistego polskiego inżyniera. Mimo tych zapewnień w biografii praktycznie nie ma opinii innych niż pełne zachwytu i podziwu nie tylko dla czynów Kościuszki, ale także dla jego podejścia do kwestii materialnych czy wyróżnień wojskowych. Autor w wielu miejscach cytuje korespondencję wymienianą pomiędzy świadkami wydarzeń. Przykładem mogą być tu listy amerykańskich oficerów, którzy z pełnym uznaniem wypowiadają się o inżynierijnym kunszcie polskiego wojskowego, jego odwadze czy skromności. W kilku miejscach pojawiają się także fragmenty listów do króla Poniatowskiego, w których poleca się Kościuszkę jako wiernego sprawcę, godnego zaufania i doświadczonego taktyka i inżyniera. Jest także odwołanie do opinii, jaką o Kościuszcze wyrobił sobie władca jeszcze w okresie pobierania przez przyszłego dowódcę nauk w Warszawie. Jest to opinia pozytywna, choć mówiąca także o swoistej buńczuczności, czy nawet bezczelności, i choć cechy te mogłyby wydawać się negatywnymi, król pisze o nich ze swoistym podziwem.

Choć więc nie brak w biografii cytatów i opinii osób znających Kościuszkę, ciężko na ich podstawie zbudować obiektywny wizerunek wojskowego. W tekście niewiele jest cytatów lub odwołań do osób, które miałyby

o Kościuszcze negatywne zdanie. Zdarzają się one, jednak w większości przypadków szybko okazuje się, że ich autorzy zmieniają zdanie pod wpływem kolejnych wydarzeń lub też zostają przekonani do racji bohatera biografii przez osoby trzecie.

Mówiąc o swojej bezstronności Autor dzieła mija się zatem z faktami. Biografia ta, jak znaczna część podobnych prac, jest książką stroniczną i ukazującą Kościuszkę jako człowieka skromnego, obdarzonego ponadprzeciętnym intelektem, lubianego i docenianego. Jego posunięcia, które można by zaś uznać za nieudane czy błędne, autor składa na karb młodości, porywczoci bądź romantycznego ducha, co wszakże w tym okresie znów było raczej zaletą niż wadą.

„*The Peasant Prince*” to zdecydowanie biografia zasługująca na uwagę. Wyróżnia ją bogactwo i dobór źródeł, rozległa wiedza dotycząca badanego okresu historycznego oraz język. Dzięki dziennikarskiemu podłożu warsztatu pisarskiego autora, biografia nie podaje tylko suchych faktów, lecz zdaje się być rozległą relacją, wręcz przenoszącą czytelnika w osiemnastowieczny świat. Należy mieć nadzieję, że walory językowe nie zostaną zatracone w procesie tłumaczenia, a polscy odbiorcy będą mogli cieszyć się pracą ze wszelkimi jej walorami.

Anna M. Rosner

Alex Storożyński, *The Peasant Prince: Thaddeus Kosciuszko and the Age of Revolution*, Thomas Dunne Books, Nowy Jork 2009.

Monografia prekursora polskiego muzealnictwa

Prof. Akademii Humanistycznej w Pułtusku dr hab. Konrad Ajewski jest historykiem zajmującym się dziejami muzealnictwa i kolekcjonerstwa. Od lat interesuje się także historią rodów arystokratycznych, które na przełomie XVIII i XIX wieków dały początek polskiemu muzealnictwu. Jednym z nich jest ród Zamoyskich. Owocem tych badań była książka pt. *Zbiory artystyczne i galeria muzealna Ordynacji Zamojskiej w Warszawie* (Kozłowska 1997). Nie tak dawno Konrad Ajewski opublikował też na łamach „Niepodległości i Pamięci” artykuł *Pałac Błękitny jako przykład mecenatu Maurycego Zamoyskiego* („NiP”, nr 31/2010). Zainteresowanie dziejami rodu Zamoyskich musiało prędzej czy później doprowadzić do powstania

biografii jednego z licznych wybitnych jego przedstawicieli. Wybór padł na Stanisław Kostkę Zamoyskiego, XII Ordynata, człowieka o wielkich zasługach na polu kultury i gospodarki, ale zapomnianego przez potomnych, bo – jak to często bywa w naszej historii – nie potrafił zaakceptować romantycznych, w jego pojęciu bezrozumnych, powstań. U nas zaś tacy ludzie kończą z piętnem „zdrajcy”. Wtedy często w niepamięć idą ich realne zasługi i osiągnięcia.

Zaczynając pisać biografię Ordynata autor miał tego świadomość. Dlatego w kilku miejscach niejako podświadomie stara się „usprawiedliwić” przed czytelnikiem. Pisze we wstępie: *Przedstawienie portretu, a zwłaszcza ocena działalności Stanisława Kostki Zamoyskiego nie były rzeczą łatwą, miał on*